

MUSTAFA KEMAL PAŞA'DAN (MİLETOPOLİS?)* BRONZ BİR BÜST: ATHENA

Turgut H. Zeyrek**

EINE BRONZENE BUSTE AUS MUSTAFA KEMAL PAŞA (MİLETOPOLİS?): ATHENA

Im archäologischen Museum von Bursa befindet sich eine Athena Büste. Die Inventarinformationen zu dieser Büste berichten, daß das Stück von einer Person namens Ismail Hakki Tamer aus der Şehit Kemal Sokak, im Stadtviertel Lala Şahin Paşa, im Landkreis Mustafa Kemal Paşa in Bursa gefunden wurde. Die Büste gelangte am 11.11.1982 in das Museum.

Das Ziel dieser Arbeit ist eine Untersuchung und Bewertung der Büste unter stilistischen und typologischen Aspekten.

Über den Fundort der aus Mustafa Kemal Paşa ins Museum gebrachte Athena Büste gibt es keine Angaben. Die vorhandenen Angaben zur Büste begrenzen sich auf die Informationen aus den Inventarbüchern. Mit Hilfe dieser Informationen können auch keine Feststellungen zum Standort gemacht werden. Fundort, Herstellungsort sowie Standort bleiben somit unbekannt. Die vorhandenen Belege und Funde bringen keinen Beweis dafür, daß diese Büste tatsächlich aus Miletopolis stammt.

Typologische Untersuchungen zeigen, daß diese Büste Ähnlichkeiten mit "Athena Vescovali" aufweist. Aufgrund der Ähnlichkeiten muß bei dieser Büste von einem Bronzereplik des "Athena Vescovali" Typus ausgegangen werden. Aufgrund der weiten Verbreitung des Typus "Athena Vescovali" und die hohe Anzahl an Repliken, die an voneinander weit entfernten Orten gefunden worden sind, ist eine Feststellung des Produktionsortes schwierig.

Es steht fest, daß diese Büste eine Kopie aus römischer Zeit ist. Es existieren viele Repliken der Athena Vescovali, die aus verschiedenen Epochen stammen. In Verbindung mit der Büste können keine kontextuellen Funde, die möglicherweise bei der Datierung als Hilfe dienen könnten, nachgewiesen werden.

Bursa Arkeoloji Müzesi'nde korunan heykeltraşlık eserleri içerisinde bir Athena büstü yer almaktadır (Res.1-3); envanter kayıt bilgilerinden eserin İsmail Hakkı Tamer isimli bir şahıs tarafından Bursa İli, Mustafa Kemal Paşa İlçesi Lala Şahin Paşa Mahallesi Şehit Kemal Sokak'adresinde bulunduğu ve 11.11.1982 tarihinde müzeye geldiği anlaşılır. Bu çalışmada üslup ve tipoloji açısından bu büstün değerlendirilmesi amaçlanmıştır¹.

Müzenin arşivindeki fotoğraf eserin buluntu durumunu gösterir (Res.4). Fotoğrafa göre büst, restore edilmeden önce baş kısmı gövdeden kırılmış halde iki parça olarak ortaya çıkmıştır. Mevcut parçalar İstanbul Arkeoloji Müzesi laboratuvarında restore edilmiş ve konservasyonu yapılmıştır.

Büstün tipolojik ve stilistik değerlendirmesini benzer heykeltraşlık eserleri yardımıyla yapmak mümkündür. Kopyaların sayıca fazla olması, orijinalinin ait olduğu dönemde ve sonrasında tanınmış ve sevilen bir eser olduğunu kanıtlar. Stilistik karşılaştırma yapılmadan önce bronz büstü kısaca tanımlamak yararlı olacaktır.

I. GENEL TANIM

Bursa Arkeoloji Müzesi, Envanter No: 8709

Bronz

Yükseklik: 63.5 cm; Genişlik: 41.5 cm.

Büstü genel olarak üç bölümde değerlendirmek mümkündür; miğferli baş, vücudun göğüsten yukarısının betimlendiği gövde kısmı ve kaide (Bkz. Res.1-3).

Baş, kendi sol yanına dönmüş ve hafif sola eğiktir. Korinth tipi miğferi başın gerisine doğru kaydırılmış, böylece yüz açıkta bırakılmıştır. Miğferin

* Karş.: "Mustafa Kemal Paşa'dan (Miletopolis?) Bronz Bir Heykel: Apollon", dipnot (*).

** Dr. Turgut Hacı Zeyrek, Arkeolog, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi TR-34459 Beyazıt-İstanbul, zeyrekturgut@yahoo.de

¹ Bursa Müze Müdürlüğü ve TC Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü yetkilileri çalışmanın gerçekleşmesi için gerekli izinleri vermiş ve yakın ilgilerini esirgememiştir (TC Bursa Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Müze Müdürlüğü'nün 27.05.2002 gün ve 709/516 sayılı yazısı; TC Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 13.06.2002 gün ve 9346 sayılı yazısı). Anılan kurumların sayın yönetici ve çalışanlarına yakın ilgi ve yardımlarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Bu çalışmadaki fikirlerimi destekleyen ve yapıcı katkılarını esirgemeyen sayın Prof. Dr. Elif Tül Tulunay'a şükran borçluyum. Çeşitli yardımlarını esirgemeyen sayın Ali Akkaya, Ahmet Aydın, Funda Ünal ve değerli arkadaşım Tune Phillip'e, ayrıca Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'nin sayın yetkililerine teşekkür ediyorum.

kalathosu yassı, basık yayvan yarı ovaldır (Uzunluk: 17 cm; Yükseklik: 12 cm). Alınlık geriye doğru basıktır. Enselik kısmı kalathosa yuvarlatılmış bir hatla bağlanır ve ensede iç bükey yuvarlak bir girinti (Genişlik: 2.1 x 2.7 cm) oluşturur. Miğferin enseliği geniş bir "S" kıvrım yapar, alt ucu ise saç topuzu üzerinden kalathosun içerisine girer. Yanlarda boyunu koruyan siperlikler enseliğin uzantısı biçimindedir. Siperliğin boyun yanlarına gelen kısımlarının alt ucu enseden itibaren geniş yuvarlak bir yay çizer. Kulaklar hizasında saç ile miğfer arasında boyun siperliğinden ayrı parçalar yer alır. Bunlar, saç kütlesi üzerinden kıvrılır ve miğfer içine girer. Miğferin ön kısmını yüzü koruyan vizörü (yüzlüğü) oluşturur. Vizörün yüzeyi geniş, yayvan biçimde yuvarlatılmıştır (Genişlik: 11.3 x 17 cm). Alın kısmı üçgen bir alan oluşturur (4.6 x 4.6 cm). Yanlarda boyunluk kısmı ile birleşir. İki yandaki bu birleşme noktalarından yarım yuvarlak yay çizen alt kenar altta çene ucuna doğru uzar. İki yandan gelen uçlar orta noktada (iki yandaki ölçü aynıdır: 6.2 cm) burun siperliğine kadar uzanan (6.2. cm) kesikte birleşir. Vizörün kalınlığı çene alt ucuna doğru artar.

Üçgen alınlık alanı simetrik oval iki göz oyuğu (Genişlik: 1.8 x 6.3 cm) ile sınırlanır. Göz boşluklarının arasında aşağı doğru genişliği aratan ve yüz maskı üzerinde çıkıntı yapan şerit biçiminde burun koruyucu kısmı bulunur (Uzunluk: 6.3 cm).

Saçlar önde miğfer altında, alın üzerinde ortadan iki yana ayrılır. Alın üzerinde tek merkezden gelen uzun hafif dalgalı tek hat oluşturan perçemler, yanlarda kulak üzerini kapatacak biçimde toplanır. Bu kütleli saç uzantıları kulakların arkasından geriye yukarı kıvrım yapar ve topluca miğferin içine girer. İki kulağın arkasından çıkan eş merkezli diğer saç uzantıları yine uzun hafif dalgalı tek hat oluşturur. Önden gelip, miğfer altına giren saçlar kulak altından çıkan saçların üzerini kapatır. Kulak arkasından çıkan saçlar, başın iki yanından enseye doğru toplanır ve ensede kısa küt bir kütle oluşturur. Ensede oluşan bu topuzun ucu kabaca işlenmiştir ve düz biter.

Alın boşluğu üçgen oluşturur. Alın ve yüz yuvarlak hatlıdır. Yüz çeneye doğru uzar. Çene ucu yuvarlatılmıştır. Gözler simetriktir. Üst göz kapağı alt göz kapağının üstüne biner. Keskin hatlarla belirtilmiş kaşlar geniş yay çizerek burun ile birleşir. Burun keskin hatlıdır ve alının uzantısı görünümündedir. Burun deliği yuvarlaktır. Burun kanalının iki yan yüzeyi üçgen alan oluşturur, yüze bağlanışı yuvarlatılmış hatla olur. Üst dudak ince, yukarı doğru dışa açık,

alt dudak etli ve dolgundur. Açık ağız ve etli dudaklar hafif nefes alıyor görünümü verir.

Boyun, kısa silindirik formludur. Başın sol yöne dönüş hareketiyle bağlantılı olarak boyun sol yana eğiktir. Boyunun sağ yanı, sol yandan daha uzundur.

Gövde, göğsün üst kısmıyla tasvir edilmiştir. Sağ omuz aşağıda, sol omuz yukarıdadır. Khiton ve mantoludur. Sağ geriden gelen mantonun tomarı sol omuz üzerinden önde aşağıya doğru üç derin kıvrım yaparak sarkar. Ortadaki kıvrım sağ yandaki kıvrım üzerine biner. Sol koltuk altından sağ omuza uzanan bir aigis taşır. Aigis vücudun sağ yanını, sağ omuz başından göğüs hizasına kadar mevcut bölümü, açıkta bırakır, solda manto tomarının altında devam eder. Aigisin alt kenarı yılan başlı şerit ile sınırlıdır. Aigisin boyunluk kesimi sağ omuzdan sol koltuk altına uzanan geniş yay çizer. Khitonun boyun açıklığı ve sol göğüs üstü bölümü aigisin üst kısmında işlenmiştir. Giysinin kıvrımları belirgindir. Aigisin sağ kenar şeridinde bir yılan başı "S" kıvrımlı çıkıntı yapar. Aigisin yüzeyi ise pul bezeklidir. Pullar üst üste balık pulu şeklinde işlenmiştir. Pulların alt ucu oval biter. Üst kenarları düzdür ve üst orta noktalarından başlayıp aşağı doğru düz inen orta çizgisi vardır. Aigis altından göğüslerin yuvarlak hatları belirgindir. İki göğüs arasındaki çukurlaşan alanda, sağ göğüse daha yakın, sağ yukarıdan sol aşağı yönde eğimli duran bir Medusa başı yer alır. Medusa başı iki yanda kanatlıdır. Yuvarlak madalyonu andıran başta, alın geriye doğru basıktır. Alın iki yana ışınal açılan saç perçemleri sınırlar. Yüz yuvarlak ve dolgundur. Burun, kaşların ortada kesişen uzantısı biçimindedir. Alt dudak etli ve dolgundur. Boyun belirtilmemiştir. Başın iki yanından gelen yuvarlak şeridin iki ucu çene altında düğüm yapar. Aigisin arkada omuz üzerinden dolanan ucu ile önde göğüs üzerinden sağ omuza uzanan ucu, sağ omuz üzerinde bir yılan düğümü ile birbirine bağlanır.

Büst, dörtgen kesitli arka desteğinin uzantısı ile bir kaide üzerine oturur; kaideye oturan yüzey ile büstün alt kıvrım sınırı arasında kalan cephe yüzeyinde Athena'nın adı (AΘHENE) okunur. Kaide alt ve üst yüzeyi kenarları yuvarlatılmış daireseldir; üst çap daha küçüktür ve alt yüzeye doğru yayvanlaşan iç bükey boğumla alt yüzeye bağlanır.

II. BENZERLERİ İLE TİPOLOJİK VE STİLİSTİK KARŞILAŞTIRMA

Yukarıdaki genel tanımından da anlaşıldığı gibi büst, Athena'ya aittir ve kazı buluntusu değildir. Bursa Müzesinde korunan bronz Apollon heykeli gibi bu da Mustafa Kemal Paşa'da ortaya çıkarılmıştır. Apollon heykelinin ele geçtiği bölgede Miletopolis kenti lokalize edilmek istenmektedir². Bu değerlendirmeler doğru kabul edilirse, Athena büstünün de Miletopolis kökenli olması muhtemeldir. Miletopolis'in darp ettirdiği sikke tipleri Athena'nın kent için önemini ortaya koyar. MÖ 4. yüzyılda Atina ile yakın bağlantısı olan Hellen kentlerinin sikke darplarında Athena başlı sikke tipleri de yer alır³. Miletopolis de MÖ 4. yüzyılda Athena başlı sikkeler darp eder⁴. Bu sikkeler Miletopolis ile Atina arasında sıkı bir bağın varlığını kanıtlar⁵. Athena başlı sikkelerin darbı Miletopolis'te MÖ 3. yüzyılda da sürdürülmüştür (Schwertheim 1983: 120; Şahin 2000: 19).

Mustafa Kemal Paşa'da ele geçen bronz Athena büstü, sikke tipleri ile birlikte değerlendirildiğinde tanrıçanın Miletopolisliler'in dinsel hayatında ayrıcalıklı yerini işaret eder. Atina'nın kentteki sikke tipini belirleyecek kadar güçlü etkisi her alanda olduğu gibi kentteki heykeltraşi sanatını da yönlendirmiş olmalıdır. Ancak, bu konuda mevcut bilgiler, açığa çıkarılmış buluntu ve kalıntılar yetersizdir. İleride yapılacak araştırmaların sonuçları muhtemelen bu konudaki eksikleri de tamamlayacaktır.

Heykeltraşi literatüründe tesbit edilmiş Athena'ya ait pek çok heykel tipi vardır. Bu heykeltraşlık eserleri yardımıyla Bursa'daki bronz Athena büstünün tipolojik ve stilistik değerlendirmesini yapmak mümkündür. Athena'nın heykelleri arasında "Athena Vescovali" (Res. 5) ve "Athena Rospigliosi" (Res. 6-7) tipleri ile bunların tesbit edilen çok sayıda repliği, Bursa'daki büst ile karşılaştırmak derecede tipolojik benzerlik gösterirler. Dolayısıyla, Bursa Athena'sını Vescovali ve Rospigliosi tipleri ile birlikte ele almak gerekir.

² Miletopolis'in lokalizasyonu kesinleşmemiştir. Ancak, E. Schwertheim Kemal Paşa'da Apollon heykelinin ortaya çıkarıldığı alanı (Bkz.: Akat 1977: 5) Miletopolis kentinin kurulduğu alan olarak tanımlamak ister (Schwertheim 1983: 90).

³ K.D.S. Lapatin, The Ancient reception of Pheidias' Athena Parthenos.

⁴ Bkz.: K.D.S. Lapatin. *The Ancient Reception of Pheidias' Athena Parthenos: The Visual Evidence in Context*. Boston University. www.open.ac.uk/Arts/cc96/lapatin.htm; Schwertheim 1983: 117-118; Şahin 2000: 18; Worth 1892: 91-93, Miletopolis sikke tipleri No: 1, 5, 6-7, 10, 12, 15, Lev. XXI, 1 ve 5.

⁵ Bkz.: K.D.S. Lapatin. *The Ancient Reception of Pheidias' Athena Parthenos*; Schwertheim 1983: 118; Şahin 2000: 19

Athena Vescovali ve Athena Rospigliosi tiplerinin farklı dönemlere tarihlenen kopyalarının sayıca fazla olmaları, ayrıca birbirinden uzak farklı bölge ve yerlerde ortaya çıkarılmış olmaları orijinallerinin yapılmış olduğu dönemde ve sonrasında tanınmış ve sevilen bir eserler olduğunu kanıtlar. Athena Vescovali adını St. Petersburg'daki bir replikten alır (Res. 5); Athena Rospigliosi ise bugün durduğu yer olan "Casino de Palazzo Pallavicini Rospigliosi" (Roma) ile isimlendirilir (Altripp 1996: 83; Res. 6-7).

A. ATHENA VESCOVALİ TİPİ

W. Schürmann, Athena Vescovali tipini ayrıntılı biçimde çok sayıda replikleri ile birlikte irdelemiş, bu heykel tipi ile ilgili yeni sonuçlar ortaya koymuştur (Schürmann 2000: 37-90). St. Petersburg'daki Athena Vescovali tipini belirleyen heykelde (Res. 5) Athena'nın gövde, kol ve bacak hareketi Klasik Dönem'e özgü ponderation kuralına uygunluk gösterir. Peplosludur, omuzunda manto, göğüsleri üzerinde aigis taşır. Sağ bacak taşıyıcıdır. Sol bacak hareketlidir; bacak öne çıkıntı yapar, baldır dizden itibaren elbise içinde arkaya doğru hafif yanda ve geriye çekiktir. Belin sol yanı sol omuz ile birlikte yukarı doğru kalkıktır. Bel ve omuz aksı birbirine paralel hareket eder, böylece gövdede belirgin bir gerginlik oluşur. Sol kol açığı yaparak bükülür ve bele dayanır. Peplosun boyun açıklığı bölümü aigisin üstünden görülür. Mantosu sol kolu örter, diz kapağının üzerine kadar aşağı sarkar. Sol omuz üzerinde katlar oluşturan manto kıvrımları birlikte eğimli biçimde sırta ve sağ koltuk altından öne doğru uzanırlar. Göğüs üzerinde yüzeyi pul bezekli bir aigisi vardır. Aigis sağ göğüsü açıkta bırakır ve sol yanda beli saran kumaş tomarının üzerinde göğüsü kapatır. Aigisin alt kenarında dört yılan işlenmiştir. Uzun ince boyun hafif sağa yönelir, baş ise geriye ve sola döner, aynı yöne eğilir ve hafif geriye yatıktır. Yüz detaylarında kaş, burun ve ağız "T" formu oluşturur. Oval biten çene ucu bu sertliği yumuşatır. Ağız küçüktür ve dudaklar hafif aralıktır. Yüksek üçgen alının tepe noktasında saç ikiye ayrılır. Dalgalı perçemler halinde işlenmiş saçlar, yanlara doğru toplanır. Kulaklar üzerindeki deri siperliğin altından miğferin içine girerler. Kulaklar arkasında saç perçemleri düzensiz biçimde karışıktır. Saç ensede bir halka ile toplanır, dalgalı biçimde aşağı sarkar. Baş üzerinde geriye kaykık miğfer hafif sağa eğimli ve sola dönüktür.

B. ATHENA ROSPIGLIOSI TİPİ

Athena Rospigliosi heykeli (Res.6-7), ince uzun genç kız görünümü veren gövdeye sahiptir. Heykeldeki harekette yer yer kesilen devamlı bir ritmik üslup izlenir. Bakışlarda anlam dolu bir ifade vardır. Elbise kıvrımları oldukça derin işlenmiştir. Heykel cepheden görülmek üzere yapılmıştır, ancak bakışlar eğimlidir. Ele geçen baş repliklerinde yüzün sol yarısının daha dar olduğu, sağ yana göre daha sert bir dönüş yaptığı, sol gözün daha derinde durduğu, ağız açıklığında dudakların sol yanının sağa göre daha kısa ve sert bir kıvrım yaptığı gözlenir. Başın sol ve sağ yanı arasındaki asimetri bariz biçimde belirgindir (Borbein 1971: 32). Athena heykelleri için karakteristik olan uzun giysi yerine uzun kollu khiton giyimlidir. Bunun üzerinde bir manto taşır. Aigisinin yıldızlar ile bezeli olması ile ayrılır. Aigisin üst kısmında khitonun boyun kısmı görülür. Heykelin duruş motifinden sol bacağı taşıyıcı olduğu ancak vücut ağırlığının tümüyle bu bacağa yüklenmediği, yanda sarkan manto ile dengelendiğini gösterir. Pathos ve kontrol altında tutulan huzursuz ifade heykel için belirleyici ayrı bir özelliktir.

Athena Vescovali ile Rospigliosi tiplerinin başları birbirinden ayırt edilemeyecek derecede benzeşirler (Karş. Res.5 ve Res.6-7). Athena Rospigliosi heykelinin yüz detaylarında "T" formuna daha katı bağımlı kalınmıştır.

Her iki Athena tipinin heykel başları yanyana konulduğunda stil yönünden birbirinin benzeri oldukları görülür (Altripp 1996: 91). Ancak, Athena Vescovali'nin başı dönüş hareketi yaparken kendi ekseninde kalırken (Res.5) Athena Rospigliosi (Res.6-7) tipinin başı sol yana eğimli daha sert bir dönüş yapar. Başın bu hareketi Athena Rospigliosi tipi için belirleyici özellik kabul edilir (Altripp 1996: 87, 94). Bu özelliklerden yola çıkarak Bursa'daki Athena büstünün başı ile stilistik karşılaştırma yapılabilir (Res.1-3). Başın sol yana dönüş hareketinde, baş kendi duruş eksenini sınırlarından fazla uzaklaşmaz, boyun sol yana eğim yaparken gergindir, ancak Rospigliosi'de görüldüğü gibi taşkın değildir.

Athena Vescovali MÖ 5. yüzyıl sonu Athena tipinin bir tekrarıdır⁶ ve MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısı dönem üslubunun özelliklerini taşır (Schürmann 2000: 75). Taşıyıcı ve hareketli bacak değişimi sol elin hareketli bacak yönünde bele dayalı motifi, kabartmalarda MÖ erken 4. yüzyıldan beri uygulanır. Söz konusu üslup büyük plastikte ilk kez Sophokles'in MÖ 340/330 yıllarında

⁶ Schürmann 2000: 75; ve krş. Campana Tipi ; Fuchs 1992: 191 vdd. No 28

yapıldığı düşünülen heykelinde kendini gösterir⁷. W. Schürmann, Athena Vescovali'yi Sophokles'den biraz daha sonraya MÖ 330/320'ye tarihlenmek ister⁸. Athena Vescovali'nin Roma Dönemi kopyalarının sayıca fazla oluşu heykelin orijinalinin Roma Döneminde de tanınmış ve sevilen bir eser olduğunu kanıtlar. Heykelin yapıldığı yer ve sanatçısının kim olduğu tesbit edilememiştir. W. Schürmann yaptığı çalışmasında değerlendirdiği repliklerin çoğunun Hellen Bölgesi kökenli olduğundan yola çıkarak heykelin bronz olduğu düşünülen orijinalinin durduğu yerin Atina (Schürmann 2000: 77), yapan sanatçının ise Pausanias'ın verdiği bilgilere dayandırarak Praksiteles'in öğrencilerinden birisi (Schürmann 2000: 77-80) olabileceğini belirtir. Ancak, bunu somut biçimde kanıtlayamaz.

Athena Vescovali gibi Athena Rospigliosi'nin yapıldığı yer, sanatçısı ve tarihlenmesi konuları pekçok araştırmaya konu olmuş, ancak somut bir sonuç elde edilememiştir⁹. Athena Rospigliosi tipine bağlanmak istenen repliklerin sayısı da Vescovali'de olduğu gibi fazladır (Borbein 1971: 29). Rospigliosi tipinin orijinalinin Timotheos'un bir eseri olduğundan söz edilse de bunu kanıtlayan somut bilgi yoktur (Borbein 1971: 29-30). Rospigliosi'deki Athena heykelinin orijinalinin tarihlenmesi hususunda farklı görüşler vardır. Rospigliosi tipi, A. H. Borbein'den önce yapılan araştırmalarda MÖ 4. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir¹⁰, A. H. Borbein ise yaptığı yeni değerlendirmelerin ışığında bu heykel tipini MÖ 4. yüzyılın ikinci yarısı içerisinde bir yere yerleştirmek ister¹¹. W. Schürmann ise heykeli MÖ 310'a tarihlenir (Schürmann 2000: 76). Heykelin pathetik ifadesi, baş hareketi MÖ 4. yüzyıl ortası bağımsız heykelleri için yaygın bir uygulama değildir, ancak gövdedeki kontraposta bu dönemde sıkça rastlanır (Borbein 1971: 34-35).

III. GENEL DEĞERLENDİRME VE TARİHLEME

Mustafa Kemal Paşa'dan müzeye getirilmiş Athena büstünün buluntu yeri kesin belirlenememiştir. Buluntu yeri ile ilgili bilgiler sadece envanter kayıtlarıyla sınırlıdır. Envanter bilgileri, büstün durduğu yeri de belirlemeye

⁷ Schürmann 2000: 76; Alscher 1956: 65 vdd. Res.22

⁸ Schürmann 2000: 76. Ayrıca, Vescovali'nin baş tipinin de bu tarihi desteklediğini belirtir bkz. Schürmann 2000: 76

⁹ Bkz.: Altripp 1996: 83-94; Borbein 1971: 29-43; Schürmann 2000: 37-90

¹⁰ Karş. Borbein 1971: 30 ve Altripp 1996: 94

¹¹ Hellen filozoflarının heykelleri ile yapılan üslup karşılaştırmaları yardımıyla Athena Rospigliosi tipi, Sophokles (MÖ 340/330)-Aischines (yaklaşık MÖ 315) ve Demosthenes'in (MÖ 280) etkin olduğu dönem çerçevesinde değerlendirilmek istenir bkz.: Borbein 1971: 35-36

yetmez. Bu nedenlerle eserin yapıldığı yer ve durduğu yer belirsizdir. Mevcut belgeler ve bulgular bu büstün Miletopolis kökenli olduğunu somut biçimde kanıtlamaz.

Tipolojik karşılaştırmalar, bu büstün “Athena Vescovali” tipine yakın benzerliklerini ortaya koymuştur. Bu nedenle Athena Vescovali tipinin bir bronz repliği söz konusudur. Vescovali tipinin yaygın oluşu, birbirinden uzak pekçok yerde örneklerinin ortaya çıkması, repliğin yapıldığı yerin tesbitini zorlaştırır.

Athena büstünün Roma dönemine ait bir kopya olduğu kesindir. Ancak, Athena Vescovali tipinin benzer replikleri çok farklı dönemlere aittir. Kontekst buluntusu olmadığından başka tarihlendirme yöntemlerinden yararlanma imkanı da yoktur¹².

---

¹² Apollon heykelinde mimariye ait bezeme parçaları yardımcı olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akat 1977: A. Akat. "1975 Miletopolis Hafriyat Raporu", *Türk Arkeoloji Dergisi XXIV-1*: 5
- Alscher 1956: L. Alscher. *Griechische Plastik III*.
- Altripp 1996: I.E. Altripp. "Zu den Athenatypen Pospigliosi und Vescovali, Die Geschichte einer Verwechslung", *Archäologischer Anzeiger*: 83
- Borbein 1971: A. H. Borbein. "Die Athena Rospigliosi", *Marburger Winkelmann-Programm 1970*: 32
- Busignani 1982: A. Busignani. *Die Heroen von Riace. Statuen aus dem Meer*. Frankfurt am Main
- Fuchs 1987: W. Fuchs. *Zu Neufunden klassisch-griechischer Sculptur*.
- Fuchs 1992: M. Fuchs. *Glyptothek München. Katalog der Sculpturen VI*
- Houser 1983: C. Houser. *Greek Monumental Bronze Sculpture*. London
- Ridgway 1984: B.S. Ridgway. *Roman Copies of Greek Sculpture: The Problem of the Originals*. Ann Arbor
- Schürmann 2000: W. Schürmann. "Der Typus der Athena Vescovali und seine Umbildungen, mit einem Beitrag von Alexandros Mantis", *Antike Plastik 27*: 37-90
- Schwertheim 1983: E. Schwertheim. *Die Inschriften von Kyzikos und Umgebung, Inschriften Griechischer Städte aus Kleinasien 26, II, Miletupolis*. Inschriften und Denkmäler. Bonn
- Studniczka 1907: F. Studniczka. *Kalamis, Ein Beitrag zur griechischen Kunstgeschichte*, Bd. XXV, Leipzig
- Şahin 2000: M. Şahin. *Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları*. Ankara, TTKY
- Worth 1892: W. Worth. *Catalogue of the Greek Coins of Mysia*, London.

Resim 1 : Büst, Cepheden; Athena, Bronz Mustafa Kemal Paşa, Bursa Müzesi (T. H. Zeyrek)

Resim 2 : Büst, Arka Cepheden; Athena, Bronz Mustafa Kemal Paşa, Bursa Müzesi (T. H. Zeyrek)

Resim 3 : Büst, Sağ Yandan; Athena, Bronz Mustafa Kemal Paşa, Bursa Müzesi (T. H. Zeyrek)

Resim 4 : Büst, Cepheden, Buluntu Durumu: Athena, Bronz Mustafa Kemal Paşa, Bursa Müzesi (T. H. Zeyrek)

Resim 5 : Heykel, Cepheden; Athena Vescovali Tipi, Mermer St. Petersburg, Ermitage (Schürmann 2000: 41, Res.6)

Resim 6 : Heykel, Sol Yandan; Athena Rospigliosi Tipi, Mermer Floransa, Uffizien (Borbein 1971: Lev. 6)

Resim 7 : Heykel, Sol Yandan; Athena Rospigliosi Tipi, Mermer Floransa, Uffizien
(Borbein 1971: Lev. 7)